

Emmi Salmivuori^a

Metsäalan kehittämisen alueelliset tulkinnot

Regional interpretations of forest sector development

Recent changes in forest-related operating environment can be seen in the aspirations of national forest policy to promote forest sector. In Finland the historical position of the large industrial companies has maintained strong in forest policy, and path dependence based on forests has been seen as a problem for the development of rural areas. At the same time, the forest industry has been criticized for its inability to relapse and lack of alternatives with the use of forests, while new innovations and adaptation to changes in the operating environment have been seen as a prerequisite for the development of forest-based businesses.

With the document analysis made for the regional forest programmes, four parallel and interlaced development paths were identified: 1) the path of securing the traditional functions of the forest sector, 2) the path of a growing forest industry, 3) the path of strong regional companies, and 4) the path of new experiments. The emphasis on different paths varied between different regional forest programmes, and this was often influenced by the local company base, the forestry-related education and research available in the region, and the regional significance of the forest industry.

Keywords: forest policy, forest sector, regional forest programmes, regional development

Johdanto

Metsien käyttöön liittyvä toimijakenttä on monipuolistumassa. Taustalla on lukuisia isoja globaalien tason ilmiöitä, kuten ilmastonmuutos, kansainvälinen ilmastopolitiikka, uusiutuvan energian käytön lisäämiseen tähtäävä energiatransitio sekä ympäristötietoisuuden kasvu ja yhteiskunnan muuttuvat arvot. Mukanaan ne voivat tuoda metsien käyttöön liittyvään päätöksentekoon aivan uusia metsiin perustuvia tuotteita, toimijoita ja toimintatapoja. Näiden metsien käytön ja hallinnoinnin tarpeet ja tavoitteet voivat poiketa totutusta. (Eckerberg 2015; Lindahl 2015.)

Suuntaus voi olla haaste suomalaiselle metsäalalle, jonka kapea toimijaverkosto vakiintuneine rooleineen ja funktioineen on perinteisesti rajautunut metsäteollisuuden

^a Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto, emmi.salmivuori@uef.fi

suuryritysten ja niiden intressien ympärille (Kröger & Raitio 2017; Korhonen ym. 2018). Suurten metsäteollisuusyritysten historiallinen monopoliasema suomalaisessa metsäpolitiikassa on perustunut Ismo Björnin (2000, 65–73) mukaan ”*metsäteollisuuden edun ja kansallisen edun samaistamiseen*” metsäteollisuuden kansantaloudellisen merkittävyyden seurauksena. Myös valtion ja metsäalan välinen tiivis suhde ja metsäalan käyttö valtion harjoittaman alue- ja työllisyyspolitiikan välineenä on osaltaan vahvistanut metsäteollisuuden kansallista asemaa (Kotilainen & Rytteri 2011), mikä on ollut tyypillistä myös muissa Pohjoismaissa (Keskitalo ym. 2019). Sittenmin globalisaation ja teknologisen kehityksen myötä metsäalan työllistävyys on heikentynyt huomattavasti 1900-luvun alkupuoliskon huippulukemistaan, ja valtion mahdollisuudet kontrolloida metsäteollisuutta ja käyttää sitä muiden poliittisten päämääriensä edistämisen välineenä ovat heikenneet metsäteollisuuden markkinalähtöisyyden lisääntymisen seurauksena (esim. Keskitalo 2008; Tervo 2008; Vatanen & Kotilainen 2016; Keskitalo 2019).

Metsiin liittyvien intressien ja toimijoiden moninaistuminen ja metsäalan rakennemurros näkyvät kansallisessa metsäpolitiikassa. Suomen viimeisin kansallinen metsästrategia muodostuu seuraavien kolmen strategisen päämäärän ympärille (Maa- ja metsätalousministeriö 2019):

1. Suomi on kilpailukykyinen toimintaympäristö metsiin perustuville liiketoiminnoille.
2. Metsäala ja sen rakenteet uudistuvat ja monipuolistuvat.
3. Metsät ovat aktiivisessa, taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävässä ja monipuolisessa käytössä.

Metsäalan uudistumiseen ja monipuolistumiseen patistava yhteiskunnallinen ilmapiiri voi ohjata paitsi metsäalaa myös tarjota uusia mahdollisuuksia metsistä ja metsien käytöstä riippuvaisten alueiden kehitykselle. Metsäalan rakenteellinen uudistuminen ja metsiin liittyvän toimijakentän monipuolistuminen voisivat tukea maaseutumaisten alueiden elinkeinorakenteen monipuolistumista ja metsäisten maaseutualueiden elinvoimaisuuden edistämistä. Elinkeinotoiminnan ja saatavilla olevien resurssien käytön monipuolisuus on tutkimuskirjallisuudessa tunnistettu keskeisiksi tekijöiksi maaseutumaisten alueiden elinvoimaisuuden muodostumisen kannalta (Salmivuori 2022). Jotta eri alueet kykenisivät hyödyntämään nykyisen metsäalan kohdentuvan kehitystrendin omassa aluekehityksessään, tulisi niiden tunnistaa omat potentiaaliset vaihtoehtonsa ja mahdollisuutensa metsäalan ja metsiin liittyvän elinkeinotoimintansa kehittämiseksi. Nuo vaihtoehdot ja mahdollisuudet eivät välttämättä kuitenkaan ole kaikkialla samat.

Tässä artikkelissa selvitän, miten kansallisen metsästrategian ”metsiin perustuvia liiketoimintoja”, ”metsäalan ja sen rakenteiden uudistumista ja monipuolistumista” sekä ”metsien monipuolista käyttöä” käytännössä eri alueilla tulkitaan, ja millaisia alueellisia mahdollisuuksia metsäalan kehittämisestä tunnustetaan. Lähestyn aihetta tarkastelemalla metsäalasta ja eri metsäelinkeinoista tuotettuja kehittämisdiskursseja ja metsiin perustuvaan elinkeinotoimintaan liitettyjä käytännön toimenpide-ehdotuksia, sekä niiden yhdessä muodostamia kehittämisen rinnakkaisia ja vaihtoehtoisia mahdollisuuksia alueellisissa metsäohjelmissa dokumenttianalyysiä käyttäen. Tämän kautta saadaan näkökulmia niistä alueiden ja metsien käyttöön perustuvien elinkeinotoimijoiden välisistä suhteista, jotka vaikuttavat alueellisiin metsän käytön kehittämisen valmiuksiin ja tavoitteisiin.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten metsäalaa ja sen uudistumista ja monipuolistumista eri alueiden alueellisissa metsäohjelmissa tulkitaan?
2. Miten alueiden ja metsäalan väliset suhteet vaikuttavat metsäalan alueellisiin kehittämispyrkimyksiin?

Näiden tulkintojen ja niihin vaikuttavien suhteiden ymmärtäminen on tärkeää metsäalan rakenteiden uudistamisen ja metsien käytön monipuolistamisen alueellisten edellytysten tukemiseksi ja kehittämiseksi. Erilaisten potentiaalisten metsäalan tulevaisuuden kehityspolkujen ja niihin vaikuttavien alueellisten tekijöiden tunnistaminen voivat tukea myös metsien ja metsäalan hyödynnettävyyttä aluepolitiikassa.

Viitekehys

Polkuriippuvuus ja adaptaatiokyky alueiden ja sosiaalisten järjestelmien kehityksen ohjaajina

Uudistuminen ja monipuolistuminen ovat järjestelmän tapoja sopeutua muuttuvaan maailmaan ja vastata toimintaympäristön muutosten tuottamiin uusiin haasteisiin ja vaatimuksiin. Järjestelmän sopeutumis- eli adaptaatiokyky ilmenee järjestelmän reaktioista toisaalta järjestelmän sisäisiin ja toisaalta ympäristön tuottamiin ärsykkeisiin. Sopeutumiskyky on edellytys järjestelmän säilymiselle sen rakenteeseen ja toimintaan vaikuttavien olosuhteiden ja toimintaympäristön asettamien edellytysten ja reunaehtojen muuttuessa. (Messier ym. 2013.)

Adaptaatio on käsitteenä läheistä sukua resilienssille, jolla viitataan järjestelmien ”muutosjoustavuuteen” tai palautumiskykyyn eli kykyyn ottaa vastaan häiriöitä ja palautua niistä ilman, että järjestelmä merkittävästi muuttaa olomuotoaan. Alueiden resilienssin nähdään yleensä perustuvan ennen kaikkea alueiden taloudelliseen ja sosiaaliseen rakenteeseen ja kehitykseen vaikuttaviin rakenteellisiin ylipaikallisiin tekijöihin ja alueen elinkeinorakenteen joustavuuteen. (Esim. Vatanen & Kotilainen 2016, 177–179; Bentely ym. 2017, 57–58; Brunelle & Spigel 2017, 92–93.) Adaptaatio sen sijaan viittaa järjestelmän kykyyn muuttaa olemustaan, rakennettaan ja toimintaansa ulkoisten tai sisäisten häiriöiden myötä uusia olosuhteita paremmin vastaavaksi, eli käsitteet eivät ole aivan synonyymejä toisilleen.

Historialliset rakenteelliset ja toiminnalliset kytkökset vaikuttavat alueiden ja sosiaalisten järjestelmien valmiuksiin ja tapoihin sopeutua. Kun jokin tietty toimija tai tekijä nousee alueen tai järjestelmän rakenteissa tai rakenteellisissa kytköksissä hallitsevaan asemaan ja dominoi riittävän pitkään järjestelmän taloudellista, sosiaalista ja/tai kulttuurista kehitystä, voi alueen tai järjestelmän myöhempi kehitys tapahtua vielä pitkään tuon tekijän alun perin määrittelemien toiminta- ja ajattelutapojen ja niiden tuottamien edellytysten ja resurssien perustalta. Tällöin vakiintuneet rakenteet ja toiminta- ja ajattelutavat uusintavat itseään eikä vaihtoehtoisia kehityspolkuja pääse muodostumaan. Tällaista rakenteellisen, taloudellisen tai psykologisen lukkiutumisen tilannetta kutsutaan polkuriippuvuudeksi. (Martin & Sunley 2006; Wilson 2014, 8–18.) Kyseessä on rakenteellinen ominaisuus, jolle tyypillinen piirre on alueen tai järjestelmän taloudellisten, sosiaalisten tai kulttuuristen rakenteiden muuttumattomuus tai muutoksen hitaus. Vaikka polkuriippuvuutta yleensä arvioidaan järjestelmän historiallisen kehityksen perusteella, voidaan käsitettä hyödyntää myös järjestelmän tulevaisuuden kehityksen arvioinnissa. (Hanger-Kopp ym. 2022.)

Erityisesti luonnonvarojen tuotantoon erikoistuneilla alueilla on havaittu olevan taipumusta polkuriippuvuuteen johtuen alueiden riippuvuudesta tiettyyn luonnonvaraan ja sen tuotannon ympärille keskittyviä toimijoita kohtaan. Riippuvuus yksittäisestä luonnonvarasta tai toimialasta tuottaa rakenteellista lukkiutumista ja rajoittaa tai estää alueen elinkeinorakenteen kehittymistä. (Esim. Brunelle & Spigel 2017.) Aluetutkimuksessa polkuriippuvuutta pidetäänkin usein haitallisena ilmiönä, sillä sen nähdään olevan yhteydessä alueen haavoittuvaisuuteen ja sopeutumiskyvttömyyteen. Voimakas riippuvuus yksittäisestä vahvasta toimijasta tai sektorista kaventaa alueen taloudellista liikkumatilaa ja monimuotoisuutta lisäten alueen ja sen yhteisöjen haavoittuvaisuutta tuohon toimijaan tai sektoriin kohdistuvia ulkoisia häiriöitä kohtaan. Polkuriippuvuus myös heikentää alueen valmiuksia sopeutua toimintaympäristön muutostilanteisiin vaihtoehtoisten elinkeinojen ja toimijoiden puuttuessa. (Brunelle & Spigel 2017, 89–92.)

Polkuriippuvuudella voi kuitenkin olla myös positiivisia vaikutuksia alueen kehitykselle. Positiivisen polkuriippuvuuden myötä alueelle voi keskittyä merkittäviä määriä taloudellista, inhimillistä ja sosiaalista pääomaa. Ne voivat luoda uutta korkeaa ja monipuolista osaamista, uusia ylipaikallisia verkostoja ja uusia innovaatioita, jotka ovat hyödynnettävissä ja luovat kilpailuetua ja pohjaa alueen tulevaisuudenkehitykselle myös alueen talouden ytimen muodostavan sektorin tai toimijan kohtaamisissa häiriötilanteissa. Tämä kuitenkin edellyttää alueelta sellaisia sosiaalisia rakenteita, verkostoja ja toimintakulttuuria, jotka mahdollistavat tällaisen pääomien keskittymisen ja valmiudet hyödyntää niitä monipuolisesti ja luovasti alueen kehityksessä. Alkutuotantoalueilla nämä rakenteet ja kulttuuri kuitenkin usein puuttuvat. (Brunelle & Spigel 2017, 89–92, 107–108; Wilson 2014, 19–22.)

Järjestelmän polkuriippuvuutta muodostavat kytkökset sekä järjestelmän adaptaatiokyky ovat yhteydessä toisiinsa. Negatiivinen polkuriippuvuus voi heikentää järjestelmän adaptiivisuutta ja rajoittaa sen edellytyksiä reagoida muutoksiin. Toisaalta positiivinen polkuriippuvuus voi vahvistaa järjestelmän käytettävissä olevia resursseja, jotka adaptiivinen järjestelmä kykenee menestyksekkäästi tunnistamaan ja hyödyntämään myös muuttuneissa olosuhteissa silloin, kun äkilliset ja radikaalit ulkoiset muutokset pakottavat järjestelmän irrottautumaan vanhalta polultaan ja etsimään tulevaisuuden suuntaa uusia vaihtoehtoisia kehityspolkuja muodostamalla (Wilson 2014, 19–22).

Monssonin (2017, 45–47) mukaan keskeinen elementti adaptaatiokyvyllä on riskinotto- valmius, sillä uusien ratkaisujen ja vaihtoehtojen, tai uusien polkujen, löytäminen edellyttää usein rohkeutta irtautua vanhasta ja valmiutta sietää epävarmuutta ja tehdä ratkaisuja, joiden lopullinen tulos ei ole täysin varma. Riskinotto-kyky puolestaan edellyttää alueelta tai järjestelmältä sisäistä monimuotoisuutta sekä luovuutta ja uusien ratkaisujen hakemista tukevan valtarakenteen, joka luo pohjaa erilaisten vaihtoehtoisten kehityspolkujen muodostumiselle (Mörner 2022).

Suomessa maaseutualueiden kehityksen jarruna on nähty ”metsiin perustuva polkuriippuvuus”, josta on toisinaan pyritty irrottautumaan maaseutualueiden elinkeino- rakennetta monipuolistamaan pyrkimällä (Vatanen & Kotilainen 2016, 181–183). Metsien tuottamat aineelliset ja aineettomat hyödyt voivat kuitenkin tarjota monipuolisesti sosiaalista, taloudellista ja ekologista pääomaa erilaisten alueellisten elinkeinotoimi- joiden käyttöön (esim. Tyrväinen ym. 2014; Bjärstig & Sténs 2018), jolloin metsät voivat muodostaa aluekehityksen kannalta myös positiivista polkuriippuvuutta. Metsät resurssina eivät siis välttämättä ole negatiivisen polkuriippuvuuden lähde, vaan pikemminkin niihin perustuvan alueellisen elinkeinotoiminnan yksipuolisuus, joka rajoittaa metsistä tuotettavia hyötyjä ja keskittää niitä rajatulle määrälle toimijoita.

Adaptaatiota vai retorista näennäisadaptaatiota?

Metsiin liittyvien arvojen ja toimijakentän moninaistuminen on vaikuttanut julkiseen metsien käytöstä käytävään keskusteluun, ja metsien muiden kuin puuntuotantoon perustuvien merkitysten, toimijoiden ja funktioiden on havaittu saavan kasvavissa määrin huomiota tuossa keskustelussa. Pyrkimykset niiden sovittamiseksi yhteen puuntuotannon kanssa ovatkin alkaneet ainakin retoriikan tasolla lisääntyä 2000-luvulla. (Takala ym. 2019.) Metsäsektorin monipuolistumisen tarpeet ovat vuoden 2008 jälkeen kasvattaneet painoarvoaan myös metsäpolitiikassa metsäsektorin kilpailukyyn ja kannattavuuden sekä uusien innovaatioiden edistämisen rinnalla (Katila 2017).

Metsäsektorin monipuolistaminen myös käytännön tasolla on kuitenkin osoittautunut haasteelliseksi. Kröger ja Raitio (2017, 12) väittävät, että metsänhoidon toimintatapojen ja metsiin perustuvan toimeentulon monipuolistamista ei ole retoriikasta huolimatta pyritty metsäpolitiikassa aktiivisesti edistämään. Sen sijaan metsäteollisuuden kilpailukyky on muodostanut edelleen metsäpolitiikan ytimen, jolle muut metsien käyttöön liittyvät kysymykset ja toimijat ovat alisteisia. Tämä voi johtua metsäteollisuuden suurten

toimijoiden vakiintuneesta dominoivasta roolista metsäsektorissa, mikä vaikeuttaa uusien toimijoiden mahdollisuuksia vaikuttaa toteutettavaan politiikkaan (Korhonen ym. 2018, 14).

Metsäpolitiikan valtarakenteiden muuttumattomuus ja nojautuminen vanhoihin vahvoihin ajattelu- ja toimintatapoihin voi rajoittaa uusien innovaatio- ja palveluprosessien sekä kokonaan uusien toimijoiden, toimintatapojen ja tuotteiden kehittymisen edellytyksiä. Suomalaista metsäteollisuutta on arvosteltu sen uusiutumiskyvyttömyydestä ja keskittymisestä vuosikymmenestä toiseen matalan jalostusasteen bulkkituotantoon (Luhas ym. 2019), vaikka samanaikaisesti uusien innovaatioiden tuottaminen on nähty edellytyksenä metsäsektorille vastata toimintaympäristönsä muutosten tuottamiin uusiin haasteisiin ja säilyttää poliittinen ja taloudellinen asemansa (Stern ym. 2018).

Vahvan ja vakiintuneen aseman saavuttaneilla metsäsektorin toimijoilla onkin Pohjoismaissa havaittu usein kyvyttömyyttä siirtyä kehityspyrkimyksissään oman mukavuusalueensa ulkopuolelle. Sen sijaan ne ovat pyrkinet reagoimaan toimintaympäristön muutosten asettamiin paineisiin lähinnä retoriikan tasolla, samalla kuitenkin pitäytyen totutuissa toimintatavoissa. (Lindahl 2015; Andersson & Keskitalo 2018; Korhonen ym. 2018.) Myös metsäpolitiikan työinstrumenttina toimivia alueellisia metsäohjelmia on vuosien saatossa arvosteltu niiden kyvyttömyydestä huomioida toimintaympäristön muutoksia ja perinteisen metsäalan ylittäviä näkemyksiä sekä edistää uusia metsiin perustuvia innovaatioita ja yrittäjyyden muotoja (Tikkanen ym. 2009; Pykäläinen & Hujala 2012; Kurttila ym. 2014; Tikkanen ym. 2016). Varsinaisen adaptaation sijasta tapahtuu siis jotakin, mitä tässä kutsun ”retoriseksi näennäisadaptaatioksi”, jossa ”muutos” tarkoittaa vanhan toiminnan ja toimintatapojen jatkamista uusilla välineillä, ja ”sopeutuminen” ja ”kehittäminen” viittaavat vanhan toiminnan uudelleen perusteluun toimintaympäristön muutosten tuottamien uusien arvojen ja vaatimusten mukaiseksi.

Käytännössä tämä on aiemman tutkimuksen perusteella näkynyt esimerkiksi metsänomistajien vaikutusmahdollisuuksissa omia metsiään koskevassa päätöksenteossa. Metsien käyttö ja valtion poliittinen päätöksenteko metsiin liittyvissä kysymyksissä ovat tapahtuneet Krögerin ja Raition mukaan (2017) pitkälti metsäteollisuuden ehdoilla ja sen asettamissa raameissa korostaen ainespuun saatavuuden turvaamista ja metsien tuotantopotentiaalın suuntaamista teollisuuden tarpeisiin. Tämän myötä metsänomistajat on ulkopuolisten metsäammattilaisten ja valtion instituutioiden johdolla ohjattu noudattamaan usein yksipuoliseksi ja vaihtoehdottomaksi koettua ulkoa päin asetettua metsänhoidon linjaa (Kurttila ym. 2014, 228–229; Häyrynen ym. 2017; Kröger & Raitio 2017), ja metsien muut kuin kuutiometreillä mitattavat tuotteet on suljettu pois tavoitteellisen tuotannon piiristä (Kurttila ym. 2014) ja teollisuuden intressien kanssa kilpailevat tai sen kanssa ristiriitaan asettuvat näkökannat on jätetty huomioimatta (Kröger & Raitio 2017).

Myös uusimman kansallisen metsästrategian kehittämistavoitteissa korostuvat varsin voimakkaasti puun saatavuuden edistäminen ja metsäalan kilpailukyky (Maa- ja metsätalousministeriö 2019), joiden edellytyksenä metsäalan uudistaminen ja kehittäminen esitetään. Polkuriippuvuuden aspekti luo kiinnostavan asetelman alueellisissa metsäohjelmissa ilmeneviin kehittämisen tulkintoihin: jos aiemman tutkimuskirjallisuuden perusteella oletus on, että ”kehittäminen” olisi ennen kaikkea retorista ja keskittyisi metsäalan perinteisten funktioiden turvaamiseen, voiko joillakin alueilla ilmetä pyrkimyksiä tuon polkuriippuvuuden rikkomiseen tai sen hyödyntämiseen uusien polkujen muodostamisen raaka-aineiksi?

Alueelliset metsäohjelmat dokumenttianalyysin kohteena

Tutkimusaineistoni muodostavat toimintakauden 2021–2025 alueelliset metsäohjelmat (AMO), joita on yhteensä 14. Alueelliset metsäohjelmat ovat lakisäateisiä maakunnallisia metsäsektorin kehittämissuunnitelmia ja työohjelmia, jotka toteuttavat EU:n ja Suomen

tavoitteita metsien käyttöön liittyen. Ne laaditaan alueellisten Metsäkeskusten johdolla yhdessä alueen keskeisten sidosryhmien kanssa. Metsäkeskuksen (2022) mukaan

”maakunnallisten metsäohjelmien tavoitteet nousevat alueiden omista kehittämistarpeista ja kansallisen metsästrategian tavoitteista. Ohjelmissa sovitetaan yhteen taloudelliset, ekologiset, sosiaaliset ja kulttuuriset tavoitteet. Tavoitteiden keskiössä on metsien monipuolinen ja kestävä hyödyntäminen.”

Alueelliset metsäohjelmat ovat siis kansallisen metsästrategian tavoitteiden toteuttamisen instrumentteja, joissa paikalliset sidosryhmät ja tavoitteet pyritään yhdistämään kansallisen metsäpolitiikan tavoitteisiin. Näin ollen ne antavat tietoa eri alueiden ja metsäalan välisistä suhteista sekä metsäalan toimijakentän alueellisista eroista ja paikallisista erityispiirteistä. Nämä tekijät voivat myötävaikuttaa alueellisiin tulkintoihin metsäalasta ja sen kehittämistarpeista sekä tarjota mielenkiintoisia näkökulmia alueiden ja niiden metsiin liittyvän toimijakentän adaptaatiovalmiuksista ja -strategioista metsien käyttöön liittyen.

Dokumenttianalyysi on menetelmä, jossa valmiita tekstistä tai kuvista koostuvia dokumentteja analysoidaan sisällöllisesti ja temaattisesti tutkittavaan ilmiöön liittyvää dokumentin sisältämää tietoa kategorisoimalla. Dokumenttianalyysiä on usein käytetty muita laadullisia menetelmiä täydentävänä metodina laadullisessa tutkimuksessa, mutta sitä voidaan hyödyntää myös ainoana menetelmänä esimerkiksi ilmiöön vaikuttavien konteksteja tutkittaessa. (Bowen 2009.)

Politiikkaohjelmat ja vastaavat dokumenttiaineistot harvoin tarjoavat täydellistä kuvaa tarkasteltavasta ilmiöstä ja kaikista niistä tekijöistä, jotka siihen vaikuttavat. Sen sijaan ne on yleensä luotu palvelemaan jotakin tiettyä agendaä tiettyssä kontekstissa, ja ne antavatkin käsitystä siitä spesifistä kontekstista, josta tiettyä ilmiötä lähestytään. (Bowen 2009.) Näin ollen alueellisille metsäohjelmille tehdyllä dokumenttianalyysillä ei voida kattavasti ja objektiivisesti selvittää metsäalan kehittämispyrkimysten kaikkia syitä, seurauksia, rajoitteita ja edellytyksiä, mutta sen sijaan sillä voidaan tarkastella kehittämistavoitteiden tarkempia sisältöjä ja suuntaviivoja ja sitä kontekstia ja niitä tahoja, joita palvelemaan nuo sisällöt ja suuntaviivat on laadittu.

Analysoin metsäohjelmien metsiin perustuviin elinkeinoihin liitettyjä päämääriä luokittelemalla retorisia tavoitteita ja konkreettisia toimenpide-ehdotuksia. Analyysiä varten erittelin kustakin metsäohjelmasta kaikki ne kohdat, jotka käsittelevät metsäalan kehittämistä ja erilaisia metsiin ja metsien käyttöön perustuvia elinkeinotoimintoja ja metsien taloudellisen hyödyntämisen muotoja. Tästä metsäalan ja eri metsäelinkeinojen kehittämiseen liittyvästä tekstistä tunnistin ja luokittelin erilaiset kehittämisdiskurssit niiden ilmentämien tavoitteiden perusteella. Seuraavaksi kartoitin kaikki ne kussakin metsäohjelmassa mainitut toimenpiteet, jotka oli liitetty metsäalan ja metsiin liittyvien elinkeinojen kehittämiseen.

Analyysissä huomioin kaikki ne toimenpiteet, joiden päämääränä oli metsiin perustuvien elinkeinojen ja liiketoimintojen luominen, huomioiminen, säilyttäminen ja kehittäminen. Tarkastelun ulkopuolelle jäivät esimerkiksi sellaiset luonnon- ja ympäristönsuojeluun liittyvät toimenpiteet, joiden tavoitteet ovat ensisijaisesti luonnonsuojelun tason turvaamisessa ilman kytköksiä metsäalan ja elinkeinojen edistämiseen, kuten suojelualojen määrien turvaamiseen liittyvät toimenpiteet. Mukaan otin kuitenkin talousmetsien luonnonhoidon ja vesiensuojelun edistämisen toimenpiteet, koska ne olivat useimmissa metsäohjelmissa liitetty metsätalouden toiminnan edellytysten varmistamiseen, ja olivat siten luokiteltavissa toimintatapojen kehittämiseen ja monipuolistamiseen liittyviin toimenpiteisiin.

Analyysin tavoitteena oli ensinnäkin selvittää, mitä metsäala kullakin alueella pitää sisällään, eli mitä ja miten erilaisia metsien käyttöön liittyviä elinkeinoja eri alueiden metsäohjelmissa tunnistetaan ja pyritään edistämään. Toiseksi pyrin selvittämään sekä erityisesti eri metsiin perustuviin elinkeinoihin että yleisesti metsäalaan liitettyjä retorisia tavoitteita ja konkreettisia toimenpide-ehdotuksia tarkastelemalla, kuinka kansallisen

strategian metsäalan uudistamisen ja monipuolistamisen tavoitteita tulkitaan ja pyritään edistämään eri alueilla. Näiden pohjalta tunnistin alueellisista metsäohjelmista neljä erilaista rinnakkaista ja vaihtoehtoista, osittain toistensa kanssa lomittuvaa alueellista metsäalan kehityspolkuvaihtoehtoa.

Metsäalan alueelliset koostumukset ja kehittämisen polut

Vaikka metsäala usein ymmärretään lähinnä metsätalouden ja metsäteollisuuden muodostamaksi kokonaisuudeksi, ei metsiin liittyvä elinkeinorakenne ole kaikkialla identtinen. Alueellisten metsäohjelmien toimintaympäristökuvauksissa on esitetty alueellisesti merkittäviä tai huomioimisen arvoisia metsiin liittyviä elinkeinotoimijoita sekä metsiin perustuviin eri elinkeinoihin linkittyvää alueellista koulutustarjontaa ja tutkimusta. Näiden tarkastelu antaa käsityksen metsäelinkeinoihin liittyvän toimijakentän alueellisesta koostumuksesta ja siitä, millaiset elinkeinot ja toimijat on koettu maininnan arvoisiksi ja metsäohjelman kannalta oleellisiksi toimijoiksi. Tiettyjen toimijoiden puuttuminen ohjelmasta ei siis välttämättä tarkoita sitä, etteikö kyseisiä toimijoita alueella olisi, niitä vain ei ole mainittu. Ohjelmissa mainitun metsien käyttöön liittyvän elinkeinotoiminnan, koulutuksen ja tutkimuksen olen koonnut taulukkoon 1.

Erityisesti aluetalouden kannalta merkittävät elinkeinot ja yritykset on usein esitelty hyvinkin yksityiskohtaisesti alueellisissa metsäohjelmissa työllistävyttä ja liikevaihdon suuruutta kuvaavia lukuja myöten. Toisinaan maininnat ovat yleisemmällä tasolla. Esimerkiksi alueellisia metsätalouteen liittyviä yrityksiä, tuloja ja työllistävyttä ei muutamassa ohjelmassa mainita lainkaan, vaan metsätalouteen liittyvä toiminta on esitetty alueen metsien omistusrakenteen kuvauksena sekä vuotuisina hakkuumäärinä: alueella siis on ohjelman perusteella metsätaloutta, mutta siitä ei selviä, sijoittuvatko puun tuotannosta syntyvät tulot ja työpaikat kyseisen metsäohjelman alueelle. Tämänvuoksi taulukosta 1 puuttuu tietoja metsätalousyritysten osalta. Kainuun metsäohjelmasta toimijakentän kuvaus puuttuu kokonaan.

Alueellisten metsäohjelmien metsäalan ja metsiin perustuvien eri elinkeinoiden kehittämistä käsittelevä teksti oli jaettavissa toimintaympäristön muutoksiin reagoimiseen sekä metsiin perustuvien elinkeinotoimintojen kehittämiseen liittyviin diskursseihin. Tekstistä oli tunnistettavissa seitsemän erilaista kehittämiseen liittyvää ylädiskurssia niiden ilmentämien kehittämistavoitteiden ja -perusteluiden pohjalta:

1. Toimintaympäristön muutoksiin varautuminen ja sopeutuminen
2. Toimintaympäristön muutosten ja alueellisten tekijöiden tuottamien uusien mahdollisuuksien hyödyntäminen
3. Nykyinen toiminta vastauksena toimintaympäristön muutosten tuottamiin vaatimuksiin
4. Metsiin liittyvän elinkeinotoiminnan toiminnanedellytysten turvaaminen
5. Metsiin liittyvän elinkeinotoiminnan kasvun turvaaminen
6. Metsäalan hyväksyttävyyden, lisäarvon ja moniarvoisuuden edistäminen
7. Metsien käyttöön liittyvän elinkeinorakenteen monipuolistaminen

Kussakin metsäohjelmassa esitetyt toimenpide-ehdotukset luokittelin osaamisen, toimintatapojen, tuotteiden sekä liiketoiminnan kehittämiseen liittyviin toimenpiteisiin. Lisäksi jaottelin toimenpiteet sen perusteella, oliko niiden tavoitteena olemassa olevan toiminnan ylläpitäminen ja turvaaminen vai toiminnan kehittäminen ja uuden toiminnan luominen.

Tarkastelemallaluokiteltujen kehittämisdiskurssien ja toimenpide-ehdotusten metsäohjelmakohtaista esiintyvyyttä ja kohdentumista erilaisiin metsiin liittyviin elinkeinotoimintoihin sekä vertailemalla tätä kussakin metsäohjelmassa esiteltyyn alueelliseen toimijakenttään sain

Taulukko 1. Alueellisissa metsäohjelmissa (AMO) mainittu alueellinen metsiin liittyvä elinkeinotoiminta, koulutus ja tutkimus.

Table 1. The regional forest-related business activities, education and research mentioned in regional forest programmes (AMOs in Finnish).

		AMO													
		Etelä- ja Keski-Pohjanmaan AMO	Etelä-Savon AMO	Hämeen AMO	Kaakkois-Suomen AMO	Kainuun AMO	Keski-Suomen AMO	Lapin AMO	Lounais-Suomen AMO	Pirkanmaan AMO	Pohjanmaan AMO	Pohjois-Karjalan AMO	Pohjois-Pohjanmaan AMO	Pohjois-Savon AMO	Uudenmaan AMO
AMOissa mainittu alueella sijaitseva elinkeinotoiminta, koulutus ja tutkimus	Metsätalousyrityksiä		X		X		X	X		X	X	X		X	X
	Metsätalouden koulutusta	X	X	X	X		X		X	X		X	X		
	Metsätalouden tutkimusta		X							X		X	X		
	Kemiallista metsäteollisuutta		X		X		X	X	X	X	X	X	X	X	
	Mekaanista metsäteollisuutta/ sahateollisuutta	X	X		X		X	X	X	X	X	X	X	X	
	Puukalusteita valmistavia yrityksiä	X		X			X					X		X	
	Puurakentamisen yrityksiä	X					X					X	X		
	Metsäenergiayrityksiä	X	X				X		X	X	X	X	X		X
	Puun jalostukseen ja käyttöön liittyvää koulutusta	X	X	X	X		X					X			
	Puun jalostukseen ja käyttöön liittyvää tutkimusta	X	X	X			X			X		X	X		
	Luonnontuotealan yrityksiä	X	X				X	X	X			X			
	Luonnontuotealan koulutusta		X		X										
	Luonnontuotealan tutkimusta		X												
	Metsien virkistyskäyttöön ja/ tai riistatalouteen perustuvaa elinkeinotoimintaa	X	X				X	X				X			
	Porotaloutta							X					X		
	Metsien aineettomaan hyödyntämiseen liittyvää koulutusta		X		X										
	Metsien aineettomaan hyödyntämiseen liittyvää tutkimusta		X												

tietoa aluekohtaisista metsäalan ja sen kehittämisen tulkinnoista. Lisäksi havainnoin eri elinkeinoiden ja alueellisten elinkeinoihin liittyvien toimijoiden ja toimintojen merkityksestä ja roolista näissä tulkinnoissa. Näiden perusteella tunnistin neljä erilaista metsäalan kehityspolkuvaihtoehtoa, jotka on esitetty taulukossa 2.

Kehityspolut eivät esiinny alueellisissa metsäohjelmissa toisiaan poissulkevinä, vaan yleensä ohjelmissa on havaittavissa merkkejä kehittämispyrkimysten kohdentumisesta useisiin rinnakkaisiin kehityspolkuihin, joiden keskinäiset painotuserot voivat vaihdella. Erityisesti metsäsektorin perinteisten funktioiden turvaamiseen tähtäävät puuntuotantoon sekä puun käyttöön liittyvät tavoitteet toistuvat jokseenkin samanlaisina kaikissa metsäohjelmissa. Toimenpiteiden määrän lisääminen ja metsätalouden kannattavuuden

Taulukko 2. Alueellisissa metsäohjelmissa tunnistetut metsäalan kehityspolut.

Table 2. The different development paths of forest sector identified in regional forest programmes.

	Kehityspolku 1 <i>Metsäsektorin perinteisten funktioiden turvaamisen polku</i>	Kehityspolku 2 <i>Kasvavan metsäteollisuuden polku</i>	Kehityspolku 3 <i>Vahvojen alueellisten yritysten polku</i>	Kehityspolku 4 <i>Uusien kokeilujen polku</i>
Mihin kehitystavoitteissa pyritään	Perinteistä metsäsektoria palvelevat liiketoiminnot, palvelut ja tuotteet	Metsäteollisuuden uudet investoinnit ja innovaatiot	Alueellisiin metsiin liittyvän yrityskulttuurin ja erityisosaamisen hyödyntäminen ja vahvistaminen	Uusien metsiin eritavoin liittyvien tuotteiden, liiketoimintojen ja elinkeinotoimijoiden synnyn edistäminen

ja toiminnanedellytysten turvaamisen edistämistä korostuvat. Puuntuotantoon liittyvän retorikan ja toimenpiteiden identtisyys selittyy sillä, että ne on esitetty ja määritelty varsin tarkasti kansallisessa metsästrategiassa, josta ne on otettu jokseenkin sellaisinaan alueellisiin ohjelmiin (kts. Maa- ja metsätalousministeriö 2019, 16–28).

Toimenpiteiden keskittyminen puun tuotannon turvaamiseen ja tehostamiseen on luonnollista, perustuvathan kaikki puun käyttöön liittyvät elinkeinot raakapuun saatavuuteen. Alueiden välisten erojen kannalta onkin kiinnostavaa, missä määrin kehittäminen jää puun alkutuotannon jatkumisen varmistamiseen ja millaisia painotuksia eri metsäohjelmien toimenpiteistä löytyy muuhun kuin puun tuotantoon liittyen.

Metsäsektorin perinteisten funktioiden turvaamisen polku

Metsäsektorin perinteisten funktioiden turvaamiseen orientoituminen näkyy alueellisissa metsäohjelmissa esimerkiksi niin, että diskurssit keskittyvät erityisesti perinteisen metsäsektorin perinteisten funktioiden säilyttämiseen ja metsäalan hyväksyttävyyden ja veto-voimaisuuden varmistamiseen. Esimerkiksi ilmastokestävyyden tavoittelu esitetään usein perusteluna metsäsektorin nykyisen toiminnan turvaamiselle ja tehostamiselle, ja ”lasten ja nuorten metsäsuhteen edistäminen/parantaminen” on metsäohjelmissa usein esiintyvä retorinen tavoite, joka on lähes kaikissa tapauksissa liitetty metsätalouden tarvitseman työvoiman saatavuuden varmistamispyrkimyksiin. Myös alueiden elinvoiman tukeminen sekä kulttuurisen kestävyyden edistäminen on usein liitetty esimerkiksi puunkuljetuksen infran ylläpitämiseen ja ”metsänkäytön tärkeiden perinteiden” säilyttämiseen.

Metsäsektorin perinteisten funktioiden turvaamiseen pyrkivien metsäohjelmien suhde metsäalan monipuolistamiseen ja metsiin liittyvien tavoitteiden moninaistumiseen on usein ristiriitainen. Vaikka metsäalan monipuolistuminen ja metsien monipuolinen käyttö sisältyvät kansallisen metsästrategian strategiaan päämääriin, esitetään ”arvoiltaan ja tavoitteiltaan yhä vaihtelevampi metsänomistajakunta” myös puuntuotannon haasteena. ”Aktiivisen, tavoitteellisen ja ammattimaisen metsänomistuksen edistäminen” onkin toistuvasti esille nostettu tavoite, ja metsänomistuksen tavoitteellisuus ja metsänomistuksen kehittäminen on liitetty erityisesti puuraaka-aineen saatavuuden edistämiseen.

Tyypillisesti protektionistisissa metsäohjelmissa metsäalan monipuolistaminen perustellaan perinteiselle metsäsektorille tuotettavan hyödyn kautta: metsäenergia, muuhun kuin puuhun liittyvät elinkeinot ja joissakin ohjelmissa myös uudet korkeamman jalostusasteen puutuotteet esitellään metsäalan lisäarvona tai perinteisen metsäsektorin tukitoimintoina, jotka tehostavat puuntuotantoa, parantavat metsäalan hyväksyttävyyttä ja imagoa tai tuottavat metsätaloudelle sivutuloja.

Metsäsektorin perinteisten funktioiden turvaamiseen tähtäävissä toimenpiteissä painottuvat erityisesti metsäsektorin työvoimatarpeen turvaaminen, metsätalouden

toiminnanedellytysten ja hyväksyttävyyden säilyttäminen ja edistäminen, uusien markkinoiden löytäminen metsäsektorin tuotteille sekä puuntuotannon palveluiden ja teknologioiden käytön lisääminen ja kehittäminen. Protektionistisesti painottuneissa metsäohjelmissa uusi liiketoiminta ja uudet tuotteet sijoittuvat lähinnä perinteisen metsäsektorin sisälle tai sitä tukevaan toimintaan, ja metsäalan monipuolistuminen ja uudistaminen näyttäytyy puun ympärivuotista saatavuutta vahvistavina uutena teknologiana ja uusina tietopalveluina, monipuolisempina hakkuutapoina, ammattimaisen metsänomistuksen ja tienhoidon lisääntymisenä ja metsäteollisuuden investointiedellytysten turvaamisena.

Samalla muiden kuin metsätalouteen kuuluvien elinkeinojen huomioimista toimenpiteissä tarkasteltaessa huomion arvoista on, että edistämään pyritään ennen kaikkea niitä elinkeinotoimintoja, jotka puuntuotantoa tukevat. Tästä esimerkkejä ovat riistatalouteen liittyvän elinkeinotoiminnan kehittäminen alueilla, joissa mainitaan olevan vahva puuntuotantoa uhkaava hirvieläinkanta, tai metsäenergian tarvitseman raaka-aineen tuotannon edistäminen alueilla, joissa mainitaan olevan runsaasti talousmetsien hoitorästejä.

Vastaavasti ne metsiin perustuvat elinkeinot, jotka eivät ole sovitettavissa ristiriidattomasti perinteisen metsäsektorin kanssa yhteen tai kilpailevat sen kanssa samoista metsäaloista, eivät pääsääntöisesti myöskään kuulu aktiivisesti edistettävien elinkeinojen joukkoon. Esimerkiksi porotalous ”otetaan huomioon” metsätalouden toimenpiteissä poronhoitoalueilla, ja metsien monikäyttöarvot ja luontomatkailussa maisemallisesti arvokkaat kohteet ja jo olemassa olevat polkuverkostot ja palvelurakenteet ”pyritään säilyttämään/ottamaan huomioon” metsätalouden yhteydessä. Yleensä niiden huomioon ottaminen on sidottu metsäalan hyväksyttävyyden turvaamiseen ja lisäarvoon sekä metsänomistajien lisäansaintamahdollisuuksien potentiaaliin. Näitä ei kuitenkaan pääsääntöisesti huomioida edistettävien ja kasvatettavien toimintojen joukossa, vaan ne näyttäytyvät protektionistisesti painottuneissa metsäohjelmissa selkeästi metsäalan ulkopuolisena toimintana, joka pitää tietyssä määrin huomioida, mutta jonka ei saa antaa tarpeettomasti rajoittaa metsätaloutta ja johon ei tällöin myöskään liitetä uuden itsenäisen liiketoiminnan ja uusien tuotteiden potentiaalia.

Metsäsektorin perinteisten funktioiden turvaamiseen liittyviä kehittämisen tavoitteita esiintyi yleisinä kaikkien alueiden metsäohjelmissa, mutta erityisen voimakkaasti ne painoutuivat sellaisissa, joissa metsätalouden ja metsäteollisuuden asema on ennestään vahva ja joissa metsiin liittyvä elinkeinotoiminta ei ole toimintaympäristökuvauksen perusteella kovin monimuotoista. Aina metsiin liittyvän elinkeinokannan monimuotoisuuskaan ei metsäohjelmien kehittämispyrkimyksissä näy: esimerkiksi Lapin metsäohjelmassa, jossa mainitaan alueella sijaitsevan taloudellisesti merkittävää ei-puuhun liittyvää liiketoimintaa, kuten matkailua, luonnontuotealan yrityksiä ja porotaloutta, keskittyvät toimenpiteet näiden elinkeinoryhmien kohdalla nykyisen toiminnan toiminnanedellytysten säilyttämiseen ja huomioimiseen metsätalouden toimenpiteissä, ja esimerkiksi ”lainsäädännössä saamelaisille alkuperäiskansana turvatut oikeudet ja saamelaisten kulttuurin harjoittamisen edellytykset sekä perinteiset saamelaiselinkeinot” otetaan huomioon saamelaisten kotiseutualueella metsäalan kulttuurisen kestävyuden turvaamisella perustellen.

Kasvavan metsäteollisuuden polku

Monien alueellisten metsäohjelmien retoriikassa erityisesti metsäteollisuuden kasvu nähdään metsäalan kehityksen peruspilarina. Metsäsektorin perinteisten ydinfunktioiden turvaamisen lisäksi korostuu kehittämistavoitteissa puun käytön jatkuva lisääminen ja metsänhoidon ja puuntuotannon tehostamisen tärkeys. Krögerin ja Raition (2017) aiemmin kansallisesta metsäpolitiikasta tekemän havainnon mukaisesti kasvutavoitteiden perustelut on sidottu myös metsäohjelmissa usein kestävyysretoriikkaan: puuston kasvun tehostamistarpeita perustellaan ilmastokestävyydellä ja hiilen sidonnalla, ja puutuoteteollisuuden kasvu

ja kehittyminen sekä puutuoteteollisuuden raaka-aineen saantia tukevan metsäenergian tuotannon kasvattaminen esitetään ilmastokestävyys tavoittelun edellytyksenä.

Toimintaympäristön muutokset esitetäänkin ennen kaikkea metsäalan uutena mahdollisuutena, joka mahdollistaa kasvavan kysynnän ja lisäarvon metsäteollisuudelle ja sen tuotteille. Metsäteollisuus ja sen kasvu ja uudet tuotteet esitetään ratkaisuna yhteiskunnan muuttuviin arvoihin. Tyypillistä metsäteollisuuden kasvuun keskittyneille metsäohjelmille on, että tuotekehittelyyn ja ”uusiin korkean jalostusasteen puutuotteisiin” kohdentuu niissä runsaasti kehittämisretoriikkaa ja -toimenpiteitä. Tyypillistä niille on myös se, että metsäteollisuuden kasvu ja sitä seuraava tuotannon sivuvirtojen kasvu esitetään edellytyksenä metsäalan monipuolistamiselle ja uudelle liiketoiminnalle, kuten metsäenergiaan perustuvalle liiketoiminnalle. Kasvuorientoituneiden metsäohjelmien toimenpiteissä tyypillisesti esiintyvät tutkimuksen ja elinkeinoelämän välisen yhteistyön syventäminen ja metsäteollisuuden uusien tuotteiden ja innovaatioiden edistäminen puuntuotannon tehostamisen ohella.

Toiminnan kehittämiseen ja uuden luomiseen liittyvät toimenpiteet keskittyvät yleensä hyvin voimakkaasti puun tuotannon tehostamiseen sekä puutuoteteollisuuden uusien investointien ja uusien puubiomassapohjaisten tuotteiden kehittämisen edistämiseen. Sen sijaan uusiin toimijoihin liittyvät tavoitteet yleensä joko puuttuvat tai liittyvät metsien ei-puuhun liittyviin kaupallisen hyödyntämisen mahdollisuuksiin. Tämä todennäköisesti johtuu raakapuuhun liittyvästä kilpailusta: jos alueen puuvarat ovat nykyisessä toiminnassa täyskäytössä, ei raakapuuta mahdollisesti koeta riittävän uusille toimijoille ja heidän tuotteilleen.

Metsäteollisuuden voimakasta kasvuhakuisuutta on havaittavissa Etelä-Savon, Kaakkois-Suomen, Keski-Suomen, Pirkanmaan, Pohjanmaan, Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan, Lounais-Suomen ja Lapin metsäohjelmissa, joiden kaikkien alueella sijaitsee alueellisesti merkittävää metsäteollisuutta. Puun ja metsien hyödyntämiseen liittyvän korkeakoulutus- ja tutkimuslaitostarjonnalla näyttäisi usein olevan yhteys ohjelmassa esiintyvään puuhun liittyvien uusien tuotteiden ja innovaatiotoiminnan edistämisyrittämyksiin. Kaikki ne metsäohjelmat, joissa mainitaan puun jalostukseen ja käyttöön liittyvää alueelle sijoittuvaa metsäsektoriin liittyvää korkeakoulutusta tai tutkimuslaitoksia, nostavat toimenpiteissään esille puutuotteiden jalostusarvon kasvattamiseen tai uusien puutuotteiden kehittämiseen liittyvät toimenpiteet. Tosin puutuotteiden tuotekehittelyyn liittyviä tavoitteita löytyy myös useista sellaisista metsäohjelmista, joissa alueella sijaitsevaa metsäsektoriin liittyvää korkeakoulutusta ei mainita, kuten Kainuussa ja Pohjanmaalla. Toisaalta puutuotteiden jalostusasteen nosto on esitetty myös kansallisen strategian tavoitteissa (Maa- ja metsätalousministeriö 2019, 16–17), mikä voi selittää tavoitteen ilmenevyyden yleisyyttä.

Vahvojen alueellisten yritysten polku

Paikallisen metsiin liittyvän yrityskannan yhteys alueellisten metsäohjelmien kehittämistavoitteiden kohdentumiselle on vahva erityisesti alueilla, joilla suurmetsäteollisuuden alueellinen merkittävyys ei ole niin voimakas tai joilla sijaitsee myös muuta kasvavaa metsiin liittyvää erikoistunutta pk-yritystoimintaa suurten metsäteollisuuslaitosten lisäksi. Tyypillistä tällaisissa metsäohjelmissa on, että toimintaympäristön muutoksissa nähdään kasvun ja kehityksen mahdollisuuksia omalle paikalliselle yrityskannalle, ja kasvuun ja kehittämiseen liittyvissä tavoitteissa ja toimenpide-ehdotuksissa huomioidaan erityisesti kasvavat paikalliset yritykset suurten metsäteollisuuskonsernien ohella tai jopa niiden sijaan. Esimerkiksi Etelä- ja Keski-Pohjanmaan metsäohjelmassa, jossa toimintaympäristökuvauksen perusteella on vahva alueelle sijoittunut puurakentamiseen ja huonekalualan yrityskanta, liittyvät kaikki ohjelmassa esitetyt puun jalostukseen perustuvaan elinkeinotoimintaan liitetyt toimenpiteet puurakentamisen ja puukalustealan edistämiseen.

Myös Keski-Suomen ja Pohjois-Pohjanmaan metsäohjelmien toimintaympäristö-

kuvauksissa alueiden puurakentamiseen liittyvä yrityskanta ja sahateollisuus on näkyvästi esillä, ja myös toiminnan kehittämiseen liittyvät toimenpiteet liittyvät vahvasti puurakentamisen kasvun edistämiseen. Pohjois-Pohjanmaan metsäohjelmassa perinne- ja korjausrakentamiseen liittyvän osaamisen ja liiketoiminnan edistäminen toimenpiteissä voidaan tulkita osoitukseksi pyrkimyksestä alueellisen yrityskulttuurin aluespesifien erityispiirteiden säilyttämiselle ja hyödyntämiselle.

Useimmissa metsäohjelmissa metsäenergiaan liitetään retorisella tasolla runsaasti tulevaisuuden potentiaalia, mutta metsäenergiaan liittyvät toimenpiteet keskittyvät enimmäkseen lähinnä energiantuotannon raaka-aineen saatavuuden varmistamiseen. Kuitenkin niissä metsäohjelmissa, joiden alueella mainitaan olevan merkittäviä metsäenergian tuotantoon ja käyttöön liittyviä yrityksiä, kuten Pohjanmaa, Pohjois-Karjala ja Etelä- ja Keski-Pohjanmaa, löytyy melko paljon metsäenergian tuotteiden ja liiketoiminnan edistämiseen ja kehittämiseen liittyviä toimenpiteitä.

Paikallisen yrityskannan vaikutus on havaittavissa myös muuhun kuin puuhun liittyviin elinkeinoihin liitettyihin edistämisyrittämyksiin. Keski-Suomen metsäohjelmasta, jonka alueella mainitaan olevan luonnontuotealan edelläkävijäyrittäjä ja runsaasti matkailualan yrityksiä, löytyy myös luonnontuotealan ja metsiin linkittyvän matkailutoiminnan turvaamiseen ja kehittämiseen liittyviä toimenpiteitä. Näissä tavoitellaan paitsi nykyisten toiminnan edellytysten säilyttämistä myös uusia tuotteita ja tuotekonsepteja, tuotteiden jalostuksen edistämistä ja liiketoiminnan kehittämistä ja lisäämistä. Samoin Pohjois-Karjalan metsäohjelmassa alueella mainitaan olevan runsaasti luonnontuotealan sekä matkailualan yrityksiä, joilla on myös merkittävää taloudellista vaikutusta alueelle. Ohjelmasta löytyykin useita luonnontuotealaan ja matkailuun liittyvän liiketoiminnan lisäämiseen ja kehittämiseen liittyviä toimenpiteitä.

Uusien kokeilujen polku

Joissakin alueellisissa metsäohjelmissa on havaittavissa merkkejä intresseistä uusia mahdollisia tulevaisuuden kehityspolkuja kohtaan metsäteollisuuden kasvun ja/tai alueellisen yrityskannan vahvistamisen pyrkimysten lisäksi. Näissä ohjelmissa toimintaympäristön muutosten ja erityisesti ”yhteiskunnan uusien arvojen” tuottamaa tulevaisuuden potentiaalia nähdään myös aivan uusissa metsiin liittyvissä tuote- ja liiketoimintakonsepteissa ja toimialarajat ylittävissä uusissa yhteistyöverkostoissa.

Uusia kokeiluja kohtaan intressejä osoittavissa metsäohjelmissa tiedon ja osaamisen kehittämiseen ja monipuolistamiseen ja uusien mahdollisuuksien etsimiseen ja tunnistamiseen, uuden luomiseen ja toiminnan monipuolistamiseen liittyviä kehittämistavoitteita esiintyy myös toimenpiteiden tasolla. Esimerkiksi Pohjanmaan metsäohjelmassa pyritään selvittämään ”puupohjaisten tekstiilien valmistamisen mahdollisuuksia”. Uuden luomiseen tähtäävät toimenpiteet voivat kohdentua myös metsäteollisuuden ulkopuolelle menevään toimintaan, kuten metsäenergiaan, luonnontuotealaan ja metsien aineettomaan hyödyntämiseen.

Uuden luomiseen liittyviä toimenpiteitä löytyy metsäohjelmissa yleisesti etenkin metsien aineettomaan hyödyntämiseen liittyen, mikä ei ole yllättävää, sillä metsien aineettomaan hyödyntämiseen liittyvä elinkeinotoiminta esitellään yleisesti uutena toimintana, johon perustuva liiketoiminta usein alueelta entuudestaan puuttuu tai on vasta kehittymässä. Usein metsien aineettoman hyödyntämisen edistämiseen liittyvät toimenpiteet on kuitenkin sidottu varsin vahvasti puuntuotannon edistämiseen, kuten luomulannoitteiden käytön lisäämiseen puuntuotannossa ja hirvieläinkantojen rajoittamiseen.

Joissakin metsäohjelmissa uusiin puun ja metsän käytön muotoihin liitetään kuitenkin ainakin jossain määrin myös itsessään tulevaisuuden potentiaalia ilman suoraa retorista sidosta perinteisen metsäsektorin tukemiseen. Tästä esimerkkinä ovat Pohjois-Karjalassa ja Pohjanmaalla esille nostetut metsäenergiaan liitetyt uuden liiketoiminnan

ja uusien tuotteiden mahdollisuudet, Lounais-Suomessa ”laadukkaiden, ammattimaisesti toteutettujen luontopalvelujen ja yritystoimintaan soveltuvien alueiden” syntymisen ja kehittymisen edistäminen, Pohjois-Pohjanmaalla matkailuyhteismetsän mahdollisuuden selvittäminen ja Kainuussa uusien tutkimuksen kautta kehitettyjen arvotuotteiden potentiaalin liittäminen luonnontuotealan kehittämiseen.

Kokeilunhaluisuus ja intressit metsäalan monipuolistamista kohtaan näyttäisivät olevan yleisempiä ohjelmissa, joiden alueille ei ole sijoittunut kansallisesti suurimpia, aluetaloudellisesti erittäin merkittäviä metsäteollisuuslaitoksia. Kiinnostavana poikkeuksena näyttäytyy Pohjanmaa, jonka metsäohjelmassa korostuu sellu- ja paperiteollisuuden alueellinen merkittävyys ja raakapuun suuret, maakunnan rajojen yli ulottuvat hankinta- ja käyttömäärät, mistä huolimatta toimenpiteissä pyritään edistämään aivan uuden metsäteollisuuden lisäksi myös metsäenergiaan liittyviä uusia tuotteita ja yrityksiä, kehittämään puutuoteyritysten liikekonsepteja ja uutta puurakentamiseen liittyvää liiketoimintaa ja tuotteita. Lisäksi toimenpiteissä edistetään luonnontuotteiden kaupallistamista ja viennin kehittämistä sekä uusia yhteistyöverkostoja Green Care -alan kehittämiseksi. Kaikkiaan metsäalan kehittäminen on Pohjanmaan metsäohjelmassa myös konkreettisten toimenpiteiden perusteella varsin monipuolista.

Johtopäätökset ja pohdinta

Uusimman kansallisen metsästrategian strategisiin tavoitteisiin on nostettu metsäalan uudistaminen ja metsäelinkeinojen monipuolistaminen (Maa- ja metsätalousministeriö 2019, 7). Tässä artikkelissa tutkin metsäalan uudistamiseen ja monipuolistamiseen liittyviä tulkintoja ja tavoitteita analysoimalla alueellisissa metsäohjelmissa esiintyviä metsiin liittyvien elinkeinojen kehittämisdiskursseja ja toimenpide-ehdotuksia ja niiden muodostamia yhteyksiä eri alueilla ja metsiin liitetyissä eri elinkeinoryhmissä. Tämän jälkeen tarkastelin, millaisten kehityspolkujen vaihtoehtoja niistä on tunnistettavissa.

Aikaisemmassa tutkimuskirjallisuudessa metsäalan kyvyttömyyttä uudistumiseen ja monipuolistumiseen sekä metsäteollisuuden suuryritysten korostuneen dominoivaa asemaa suomalaisessa metsäpolitiikassa ja metsien käytön ohjailussa on arvosteltu runsaasti (esim. Kurttila ym. 2014; Kröger & Raitio 2017; Korhonen ym. 2018; Stern ym. 2018; Luhas ym. 2019). Metsäsektorin paikoilleen luutuneet rakenteet ja itse itseään uusintavat ajattelu- ja toimintatavat voivat tuottaa toimintaympäristön muutoksiin sopeutumista rajoittavaa lukkiutumista, jonka seurauksena muutos on hidasta ja uhkaa jäädä usein retoriselle tasolle (esim. Andersson & Keskitalo 2018).

Tällainen lukkiutuminen ei kuitenkaan näyttäydy aina yhtä voimakkaana eri alueilla. Polkuriippuvuus nähdään usein erityisesti alueellisena ominaisuutena, johon vaikuttavat paikallisen elinkeinorakenteen lisäksi esimerkiksi alueen sosiaalinen ja kulttuurinen toimintaympäristö ja niiden tuottamat päätöksenteon käytännöt (Wilson 2014, 4–5). Tämän tiedon valossa voidaan olettaa, että pyrkimykset, intressit ja edellytykset metsäalan kehittämiseksi saattavat vaihdella alueittain. Analyysin avulla pyrin löytämään viitteitä alueellisista tavoitteista ja mahdollisuuksista erilaisten metsäalan kehityspolkujen muodostamiseksi.

Tunnistin alueellisista metsäohjelmista neljä erilaista, rinnakkain ja lomittain esiintyvää kehityspolkua kehittämisretoriikan ja -toimenpiteiden ilmentämien tavoitteiden perusteella: metsäsektorin perinteisten funktioiden turvaamisen polku, kasvavan metsäteollisuuden polku, vahvojen alueellisten yritysten polku sekä uusien kokeilujen polku. Nämä polut eivät esiintyneet toisiaan poissulkevinä, vaan lähes kaikissa metsäohjelmissa oli tunnistettavissa pyrkimyksiä useiden eri polkujen edistämiseksi. Alueiden metsän käyttöön liittyvä sisäinen monimuotoisuus, käytettävissä oleva inhimillinen ja sosiaalinen pääoma sekä alueiden ja perinteisen metsäsektorin väliset roolit ja suhteet näyttäisivät vaikuttavan ohjelmissa ilmenevään halukkuuteen ja strategioihin kehittää ja monipuolistaa metsien käyttöön liittyvää elinkeinotoimintaansa ja hyödyntää muutosta ja omia alueellisia erityispiirteitään eri

kehityspolkujen muotoilussa.

Protektionistinen, kansallista strategiaa myötäilemään pyrkivä metsäalan perinteisten toimijoiden, roolien, tuotteiden ja funktioiden säilyttämiseen ja turvaamiseen keskittyvä metsäteollisuuskeskeisyys esiintyi yleisenä myös tässä aineistossa. Kaikista metsäohjelmista löytyi runsaasti tavoitteita ja toimenpiteitä perinteisen teollisen puuntuotannon turvaamiseksi ja tehostamiseksi ja metsäteollisuuden investointiedellytysten tukemiseksi. Tämä oli erityisen yleistä sellaisten alueiden ohjelmissa, joissa perinteisen teollisen puuntuotannon ja suurmetsäteollisuuden asema ja aluetaloudellinen merkittävyys on vahva. Niissä myös toimintaympäristön muutosten tuottamia uusia mahdollisuuksia ja metsäalan uudistumista ja monipuolistumista tulkittiin lähinnä metsätalouden ja metsäteollisuuden perinteisten tuotteiden ja toimijoiden tukemisen ja vahvistamisen näkökulmasta.

Tämän lisäksi useista metsäohjelmista löytyi kuitenkin myös vihjeitä halukkuudesta kehittää ja edistää paitsi aivan uusia puuhun perustuvia metsäteollisuuden tuotteita myös suurmetsäteollisuudesta irrallista metsien hyödyntämiseen perustuvia itsenäisiä yritystoimintoja ja tuotekonsepteja. Erityisesti alueella sijaitseva metsäsektoria sivuava korkeakoulutus ja tutkimuslaitokset näyttävät lisäävän uusiin puuhun liittyviin innovaatioihin kohdentuvia pyrkimyksiä myös toimenpiteiden tasolla. Alueen metsiin liittyvän toimijakentän ja elinkeinorakenteen monipuolisuus taas näyttäisi ruokkivan alueiden halukkuutta ylläpitää ja edistää monipuolisuutta ja etsiä uutta tulevaisuudenpotentiaalia alueelta jo löytyvästä eri toimialoille sijoittuvasta osaamisesta niin perinteisen metsäsektorin sisältä kuin sen ulkopuoleltakin, sekä tarjota mahdollisuuksia myös aivan uusille kokeiluille jo olemassa olevan toiminnan rinnalla. Tämä tukee aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa esitettyä sisäisen monimuotoisuuden ja sosiaalisen pääoman merkitystä alueiden ja järjestelmien adaptiivisuuden muodostumisen kannalta (esim. Wilson 2014; Miörner 2022).

Tällaisten erilaisten alueellisten tulevaisuuden kehityspotentiaalien ja positiivisten alueellisten erilaistumisten mahdollistaminen ja realisoituminen voisi tukea metsien tuottamaa positiivista polkuriippuvuutta, edesauttaa metsistä ja niiden käytöstä riippuvaisten alueiden kehitystä, ja syventää ja monipuolistaa metsäalan ja alueiden välisiä vuorovaikutussuhteita. Erityisesti maaseutumaisten alueiden elinvoimaisuuteen on liitetty saatavilla olevien luonnonvarojen käytön moninaisuus ja alueellisten toimijoiden mahdollisuus osallistua alueensa elinkeinorakenteen muodostamiseen omien aluespesifien vahvuksiensa pohjalta (mm. Lurie & Brekken 2017; Donner-Amnell 2020). Metsien erilaisille elinkeinoille tuottamien moninaisten mahdollisuuksien tunnistaminen ja tunnustaminen myös perinteisen teollisen puuntuotannon ja suurmetsäteollisuuden yli (esim. Tyrväinen ym. 2014; Björstig & Sténs 2018) sekä erilaisten alueellisten kehityspolkujen muodostumisen mahdollistaminen voisivat myös lisätä metsäalan tuotteiden ja toimijoiden moninaisuutta vahvistaen siten metsäalan joustavuutta ja sopeutumiskykyä.

Riskinä kuitenkin on, että nämä alueelliset pyrkimykset jäävät retoriikan tasolle, sillä keskeinen ongelma metsäalan kehittämisen ja monipuolistumisen kannalta voi puuntuotannon voimakkaista tehostamistavoitteista huolimatta olla metsien riittävyyden rajallisuus. Erityisesti puun käyttöön ja jalostukseen liittyvää elinkeinotoimintaa leimaa useimmissa metsäohjelmissa voimakas kasvuhakuisuus: saman aikaisesti, kun halutaan turvata jo olemassa olevan puutuoteteollisuuden toiminta ja löytää uusia markkinoita sen jo olemassa oleville tuotteille, pyritään lisäämään metsäteollisuuden uusia investointeja, edistämään puurakentamista, kehittämään uusiutumattomia raaka-aineita korvaavia uusia puupohjaisia tuotteita ja niihin perustuvaa liiketoimintaa ja edistämään puun energiakäyttöä – joskus kaikkia näitä samanaikaisesti.

Samaan aikaan toistuva keskeinen huoli on puuraaka-aineen riittävyys. Tämä on kaikissa metsäohjelmissa ratkaistu painottamalla voimakkaasti metsänhoitotoimenpiteiden lisäämistä ja tehostamista sekä käytettävissä olevien hakkuumäärien toteuttamista. Näillä tavoitellaan tehokkaampaa puun kasvua ja nopeampaa hakkuukiertoa ja siten puun riittävyyden varmistamista kaiken sen puun käyttöön perustuvan elinkeinotoiminnan tarpeisiin, mitä

metsäohjelmissa ollaan kasvattamassa. Puuntuotantoon ja -saatavuuteen liittyvät diskurssit ja toimenpiteet toistuvatkin lähes identtisinä kaikissa metsäohjelmissa. Metsien tehokkaan kasvun varmistava metsänhoito ja raakapuun tasaisen ja kustannustehokkaan saatavuuden varmistaminen esitetään yleisesti metsien käytön perustana, joka ilmaistaan edellytyksenä usein paitsi puun käyttöön ja jalostukseen myös metsien monikäyttöön ja ei-puuntuotannolliseen hyödyntämiseenkin perustuvalla elinkeinotoiminnalle.

Tällainen raakapuun tuotannon tehostamisen ja puun käytön voimakkaan lisäämisen näkeminen kehityksen edellytyksenä on läheistä sukua ruotsalaisesta metsäpolitiikasta aiemmin tunnistetulle ”*more of everything*” -lähestymistavalle metsäalan kehittämistä kohtaan (Lindahl ym. 2017). Tässä lähestymistavassa metsäalan kestävyys nähdään muodostuvan suoraviivaisesti tehostetusta metsänkasvusta ja intensiivisestä alati kasvavasta puun käytöstä: kasvu lisää kestävyttä ja metsät ja puun lisääntyvä käyttö tarjoavat ratkaisuja moniin yhteiskunnallisiin kestävyyskysymyksiin. Samalla kestävyys ja kehityksen tarkastelu ja tulkinta on rajattu metsäalan perinteisten suurten toimijoiden näkökulmaan, joihin tavoiteltu kasvu ensisijaisesti kohdentuu, ja muut äänet ja näkökulmat on jätetty huomioimatta (Lindahl ym. 2017, 52–54).

Metsien kasvua ja hakkuukiertoa ei voida loputtomasti tehostaa, joten lisääntyvä kilpailu metsistä ja puuraaka-aineesta useiden eri tuotteiden, elinkeinojen ja toimijoiden välillä voi johtaa siihen, etteivät alueet ja raaka-aineet välttämättä tule riittämään kaikkiin niihin tuotteisiin ja kaikille niille toimijoille, joiden toimintaa alueellisissa metsäohjelmissa halutaan edistää. Helmikuussa 2022 alkanut Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on keskeyttänyt puukaupan Suomen ja Venäjän välillä ja vaikeuttanut energian saantia Euroopassa kasvattaen samalla Suomen pyrkimyksiä omavaraisuuden lisäämiseen myös energian tuotannossa. Tämä kaikki lisää entisestään kotimaisen puun kysyntää.

Kehitys saattaa myös vaikeuttaa uusien toimijoiden ja tuotteiden kehittymisen mahdollisuuksia, kun kilpailu saatavilla olevista raaka-aineista kasvaa, sillä uudet tai pienemmät toimijat eivät välttämättä pysty kilpailemaan rajallisista resursseista ennestään suurten ja vahvojen toimijoiden kanssa (kts. myös Lindahl ym. 2017, 54). Metsien puuntuotannollisten paineiden kasvu voi vaikeuttaa myös metsien käyttöön muuten kuin puun kautta perustuvien elinkeinojen toiminnan edellytysten kehitystä, mikäli niiden toiminnan alisteisuus puun tuotannolle lisääntyy. Olosuhteet voivat haastaa tarkastelemaan toteutettavan metsäpolitiikan kasvuretoriikan realistisuutta ja saatavilla olevien resurssien riittävyyttä kaikkien metsistä riippuvaisten nykyisten ja tulevien elinkeinojen ja toimijoiden tarpeeseen: mikäli olosuhteet ja kasvava kilpailu johtavat siihen, että metsäalan kehitys kohdentuu edelleen kaikkialla ennen kaikkea perinteisen metsäsektorin suurten toimijoiden perinteisen toiminnan turvaamiseen ja kasvattamiseen, voiko metsäala uudistua ja monipuolistua?

Yksi ongelma on myös se, että alueellisissa metsäohjelmissa esitettyjen tavoitteiden ja toimenpide-ehdotusten toteutumista seurataan ohjelmissa ilmoitetuilla metsätalouden ja metsäteollisuuden numeerisilla indikaattoreilla, jotka mittaavat metsänhoitotoimenpiteiden, hakkuiden, puunhuoltoinfran toimenpiteiden, metsäalan koulutuksiin hakeneiden opiskelijoiden ja käytetyn puun toteutuneita määriä sekä metsätalouden ja metsäteollisuuden tuottoa ja työllistävyyttä. Kriteerit ja mittarit metsäalan uudistumisen ja monipuolistumisen seuraamiseksi ja arvioimiseksi sen sijaan puuttuvat, mikä lisää niiden riskiä jäädä pelkiksi retoriksiksi tavoitteiksi.

Seurantakriteereiden kehittäminen voisi edistää uudistamiseen ja monipuolistamiseen liittyvien tavoitteiden toteutumista. Nyt käytössä olevat numeeriset indikaattorit voivat olla hyödynnettävissä myös metsäalan uudistamisen ja monipuolistamisen seuraamisessa, mutta tämä edellyttää niin perinteiseen metsäalaan lukeutuvien kuin sen ulkopuolellekin jääneiden metsiin liittyvien eri elinkeinotoimijoiden ja -toimintojen metsänhoitoon, raaka-aineisiin, tietoon ja osaamiseen liittyvien tarpeiden ja edellytysten laaja-alaista selvittämistä ja huomioimista seurattavia indikaattoreita valitessa ja tulkittaessa.

Kiitokset

Artikkeli on kirjoitettu OLVI Säätiön myöntämällä rahoituskaudella (apurahanumero 20211232) ja viimeistely Koneen Säätiön myöntämällä rahoituskaudella (apurahanumero 202107734). Haluan kiittää molempia säätiöitä, ohjaajiani Juha Kotilaista, Ismo Björnii ja Maija Halosta Itä-Suomen yliopistosta, sekä käsikirjoitustani kommentoineita kahta anonyymiä vertaisarvioijaa.

Lähteet

- Andersson, E. & Keskitalo, E.C.H. (2018) Adaptation to climate change? Why business-as-usual remains the logical choice in Swedish forestry. *Global Environmental Change* 48 76–85. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2017.11.004>
- Bentley, G., Bailey, D. & Braithwaite, D. (2017) Resilience, adaptation and survival in industry sectors: remaking and remodelling of the automotive sector. Teoksessa Williams, N. & Vorley, T. (toim.) *Creating Resilient Economies: Entrepreneurship, Growth and Development in Uncertain Times*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Björstig, T. & Sténs, A. (2018) Social Values of Forests and Production of New Goods and Services: The Views of Swedish Family Forest Owners. *Small-scale Forestry* 17 125–146 <https://doi.org/10.1007/s11842-017-9379-9>
- Björn, I. (2000) *Kaikki irti metsästä. Metsän käyttö ja muutos taigan reunalla itäisimmässä Suomessa erääloudesta vuoteen 2000*. Bibliotheca Historica 49. Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- Bowen, G.A. (2009) Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal* 9(2) 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>
- Brunelle, C. & Spigel, B. (2017) Path dependency, entrepreneurship, and economic resilience in resourcedriven economies: lessons from the Newfoundland offshore oil industry, Canada. Teoksessa Williams, N. & Vorley, T. (toim.) *Creating Resilient Economies: Entrepreneurship, Growth and Development in Uncertain Times*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Donner-Amnell, J. (2020) Elinvoimaista ja kestävää kehitystä kasvuseutujen ulkopuolella? Tapaustutkimukset Jämtlannista ja Kainuusta. *Terra* 132(3) 115–131. <https://doi.org/10.30677/terra.95473>
- Eckerberg, K. (2015) Future Forest Governance: Multiple Challenges, Diverging Responses. Teoksessa Westhol, E., Lindahl, K.B. & Kraxner, F. (toim.) *The Future Use of Nordic Forests. A Global Perspective*. Springer, London.
- Hanger-Kopp, S., Thaler, T., Seebauer, S., Schinko, T. & Clar, C. (2022) Defining and operationalizing path dependency for the development and monitoring of adaptation pathways. *Global Environmental Change* 72 102425. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102425>
- Häyriäinen, L., Mattila, O., Berghäll, S., Närhi, M. & Toppinen, A. (2017) Exploring the future use of forests: perceptions from non-industrial private forest owners in Finland. *Scandinavian Journal of Forest Research* 32(4) 327–337. <http://dx.doi.org/10.1080/02827581.2016.1227472>
- Katila, P. (2017) Forestry development priorities in Finnish national forest programmes. *International Forestry Review* 19(S1).
- Keskitalo, E.C.H. (2008) *Climate Change and Globalization in the Arctic. An Integrated Approach to Vulnerability Assessment*. Earthscan.
- Keskitalo E.C.H., Pettersson, M. & Sörlin, S. (2019) Understanding historical contingencies into the future: cases from northern Europe. Teoksessa Keskitalo, E.C.H. (toim.) *The Politics of Arctic Resources: Change and Continuity in the Old North of Northern Europe*. Taylor & Francis Group.
- Korhonen, J., Giurca, A., Brockhaus, M. & Toppinen, A. (2018) Actors and Politics in Finland's Forest-Based Bioeconomy Network. *Sustainability* 2018(10) 3785. <https://doi.org/10.3390/su10103785>
- Kotilainen, J. & Rytteri, T. (2011) Transformation of forest policy regimes in Finland since the 19th century. *Journal of Historical Geography* 37 429–439. <https://doi.org/10.1016/j.jhgw.2011.04.003>
- Kotilainen, J., Halonen, M., Vatanen, E. & Tykkyläinen, M. (2016) Resource Town Transitions in Finland. Local Impacts and Policy Responses in Lieksa. Teoksessa Halseth, G. (toim.) *Transformation of Resource Towns and Peripheries: Political Economy Perspectives*. Routledge.
- Kröger, M. & Raitio, K. (2017) Finnish forest policy in the era of bioeconomy: A pathway to sustainability? *Forest Policy and Economics* 77 6–15. <http://dx.doi.org/10.1016/j.forpol.2016.12.003>
- Kurttila, M., Pykäläinen, J. & Ahtikoski, A. (2014) Metsien käyttömuotojen yhteensovittaminen omistajan kannalta. Teoksessa Tyrväinen, L., Kurttila, M., Sievänen, T. & Tuulentie, S. (toim.) *Hyvinvointia metsästä* 221–239. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Lindahl, K.B. (2015) Actors' Perceptions and Strategies: Forests and Pathways to Sustainability. Teoksessa Westhol, E., Lindahl, K.B. & Kraxner, F. (toim.) *The Future Use of Nordic Forests. A Global Perspective*. Springer, London.

- Lindahl, K.B., Sténs, A., Sandström, C., Johansson, J., Lidskog, R., Ranius, T. & Roberge, J.-M. (2017) The Swedish forestry model: More of everything? *Forest Policy and Economics* 77 44–55 <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2015.10.012>
- Luhar, J., Mikkilä, M., Uusitalo, V. & Linnanen, L. (2019) Product Diversification in Sustainability Transition: The Forest-Based Bioeconomy in Finland. *Sustainability* 11 3293. <https://doi.org/10.3390/su11123293>
- Lurie, S. & Brekken, C.A. (2017) The role of local agriculture in the new natural resource economy (NNRE) for rural economic development. *Renewable Agriculture and Food Systems* 34 395–405. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/S174217051700062X>
- Maa- ja metsätalousministeriö (2019) Kansallinen metsästrategia 2025. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-453-889-3>
- Martin, R. & Sunley, P. (2016) Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography* 6 395–437. <https://doi.org/10.1093/jeg/ibl012>
- Metsäkeskus (2022) Tietoa alueellisista metsäohjelmista. <<https://www.metsakeskus.fi/fi/metsan-kaytto-ja-omistus/alueelliset-metsaohjelmat/tietoa-alueellisista-metsaohjelmista>>. 1.3.2022.
- Messier, C., Puettmann, K.J. & Coates, K.D. (toim.) (2013) *Managing Forests as Complex Adaptive Systems. Building Resilience to the Challenge of Global Change*. Routledge, New York.
- Miörner, J. (2022) Contextualizing agency in new path development: how system selectivity shapes regional reconfiguration capacity. *Regional Studies* 56(4) 592604. DOI: <https://doi.org/10.1080/00343404.2020.1854713>
- Monsson, C.K. (2017) Vulnerability and adaptability: post-crisis resilience of SMEs in Denmark. Teoksessa Williams, N. & Vorley, T. (toim.) *Creating Resilient Economies: Entrepreneurship, Growth and Development in Uncertain Times*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Pykäläinen, J. & Hujala, T. (2012) Ennakointi osana alueellista metsäohjelmaa. *Metsätieteen aikakauskirja* 2/2012 71–86.
- Salmivuori, E. (2022) Tutkimuskirjallisuuden tarjoamia määritelmiä ja tulkintoja alueiden elinvoimasta sekä maaseudun elinvoimaisuustekijöistä. *Maaseutututkimus* 30(1) 88–107. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119797>
- Takala, T., Lehtinen, A., Tanskanen, M., Hujala, T. & Tikkanen, J. (2019) The rise of multi-objective forestry paradigm in the Finnish print media. *Forest Policy and Economics* 106 101973. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2019.10197>
- Tervo, K. (2008) *Metsän hiljaiset: metsätyön rakennemurrosten kolme sukupolvea*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1177.
- Tikkanen, J., Kangas, A., Pykäläinen, J., Hujala, T., Kurttila, M. & Leskinen, P. (2009) Vaikuttava ja hyväksyttävä alueellinen metsäohjelma: ehdotus metsäohjelman laadinnan kehittämiseksi. *Metsätieteen aikakauskirja* 3/2009.
- Tikkanen, J., Hujala, T. & Kurttila, M. (2016) Potentials of collaborative decision support methodologies to enhance reconciliation of competing forest uses—An action research on Regional Forest Programme in Finland. *Land Use Policy* 55 61–72. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.03.021>
- Tyrväinen, L., Kurttila, M., Sievänen, T. & Tuulentie, S. (toim.) (2014) *Hyvinvointia metsästä*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Stern, T., Ranacher, L., Mair, C., Berghäll, S., Lähtinen, K., Forsblom, M. & Toppinen, A. (2018) Perceptions on the Importance of Forest Sector Innovations: Biofuels, Biomaterials, or Niche Products? *Forests* 9(255). <https://doi.org/10.3390/f9050255>
- Vatanen, E. & Kotilainen, J. (2016) Paikallistalouksien uusiutumiskyky: itäsuomalaisia esimerkkejä. *Terra* 128(3) 175–186.
- Wilson, G.A. (2014) Community resilience: path dependency, lock-in effects and transitional ruptures. *Journal of Environmental Planning and Management* 57(1) 1–26. <https://doi.org/10.1080/09640568.2012.741519>